

SZABÓ RÓBERT CSABA

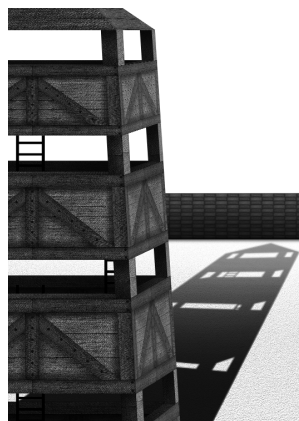
ÚJ HŐSÖK A MŰVELŐDÉSI ÚTMUTATÓ DRAMATIKUS SZÖVEGEIBEN:

Petőfi Sándor mint történelmi hős

A Művelődési Útmutató szerepe

■ A Román Munkáspárt 1948-as választási győzelme után a felálló kormány szinte azonnal meghirdeti a kultúrharcot, aminek egyik legfontosabb nyomtatott orgánuma a *Művelődési Útmutató*¹ lesz. A havilapként megjelenő periodika alcíme – *kultúrrothtonok számára* – egyértelműen rámutat célközönségére: a falun (és városon) élő, dolgozó népre. A Művelődési és Tájékoztatási Minisztérium kiadásában megjelenő lap elsődleges célkitűzése a kommunizmus szellemében való népnevelés, valamint az analfabetizmus felszámolása révén célba juttatni a Párt üzenetét, ami nem más, mint az Új Ember megszületésének hirdetése, írja Balogh Edgár.² Az írástudatlanság felszámolása mint államhatalmi tett (és terv) a kulturális emlékezet feletti uralom elnyerése is abban az értelemben, hogy az írás és olvasás elsajátításával a Párt által megalkotott és elképzelt Új Ember nyelvén történik ez a tanulási folyamat. Az analfabetizmus így nem pusztán a betűvetés nem tudását jelenti ebben a felfogásban, hanem azt is, hogy aki analfabetá, az még nem sajátította el az államhatalom nyelvhasználatát, azaz nem beszéli a Párt nyelvét.

A következőkben a *Művelődési Útmutató* 1948-ban közölt Bocskói-drámáját (és a dráma alapján készült előadásokat) vizsgálom annak tükrében, hogy az államhatalomnak a színházi emlékezetet alakító szándéka milyen hősöket és hőstípusokat állított az olvasók elé a publikált,

**A mába áthozott hősi
esemény fölött
az uralmat a nyelvi
regiszter megalkotása
és alkalmazása
biztosítja. Az Új Ember
megszületése az új
nyelv elsajátítását
követeli meg.**

ergo engedélyezett dramatikusan szövegekben. Mivel a jelzett korszakban a népi színjátszó csoportok száma Romániában közel 4 000-re tehető, amelyek összesen 20 242 előadást³ hoztak létre csak 1949-ig, kijelenthetjük, hogy a színházi emlékezet alakításának egy a vizsgálatunk szempontjából kikerülhetetlen jelenségéről van szó – még akkor is, ha a 20 000 körüli előadásszámot túlzónak érezzük, és a kultúrotthon-igazgatók és aktivisták tervteljesítési versenyének buzgóságában fogantnak tartjuk. Figyelembe véve ugyanakkor a kultúrotthonok színjátszó csoportjainak kiemelkedően magas számát, nem kizárólag olvasókról, hanem (nép)színjátszásról, színjátszókról is beszélhetünk, akik révén a népi színjátszás tömegmozgalmi jellege jelentős hatást gyakorolt a befogadói közegre, miért ne: alakította a színházi emlékezetet.

A kultúrotthonok színjátszó köreinek tömegmozgalmi jellege ugyanakkor jól rámutat az államhatalom szándékaira: a kultúrotthonok színjátszó csoportjai és közönsége számára kijelölt művek ideológiai és emlékezetpolitikai üzenetek révén juttatták el a párt akarátát a tömegekhez. Vagyis a színház ebben az esetben a kulturális emlékezet alakításának helyszínévé és eszközévé válik, ellentétben a háború előtti időszak népi színjátszó mozgalmával, mely jelenség mögött nem mindig állt államhatalmi szándék, legalábbis a romániai magyar műkedvelő színjátszás nem volt centralizált.

A tárgyalt dráma (és előadásainak) vizsgálata egy nagyobb kutatás részét képezi. A kutatásom korszakhatáraként a *Művelődési Útmutató* első számának megjelenését (1948 júliusa), valamint az 1953-as esztendőt (Sztálin halálának évét) jelöltem ki, mivel úgy látom, ez az a korszak, amikor a szovjet és sztálini mintára berendezkedő államhatalom a legerőteljesebb nyomást fejt ki (a társadalom és) a kultúra átalakítására, illetve az átalakítást végző szervekre és intézményekre. A történelem újramondásának folyamata ebben a korszakban veszi kezdetét, az államhatalom által formált kulturális emlékezet ekkor jelöli ki és közli különböző műfajú szövegek (véleménycikkek, vezércikkek, dramatikusan igényű szövegek, versek, prózai munkák, olvasó levelek stb.) által azokat a szempontjait és ajánlatait, amelyek révén létrejöhet az új panteon: az új hősök gyűjteménye.

Feltételezésem szerint mindamelllett, hogy az államszocializmus a kultúra irányának megfordítása révén jár el (a magaskultúra műfajait próbálja integrálni a népi kultúra világába), valamint azzal együtt, hogy hivatásos színházi mintákat oszt meg a kultúrotthonok használóival, a legfontosabb eszköze a történelem újramondásában az, hogy olyan új hősöket teremt meg, amely mindkét regiszterben (hivatásos és műkedvelő) ugyanazt a jelentést képes hordozni. Ezzel a tétével azt éri el, hogy egységesíti az egyébként különböző szólamú kulturális mezőket, a magas- és a népi kultúrát, aminek révén például a kőszínházak repertoárjában ugyanaz az ideológia jelenik meg, mint a kultúrotthonok deszkáin. A hős alakja az, amely közös nyelv gyanánt használható a negyvenes évek legvégén és az ötvenes évek elején, és a hős az, aki az államhatalom szándékait egyesítve beszél a párt nyelvét. Meglátásom szerint a hős típusainak vizsgálata révén a korszak színházi emlékezetének egyik fontos tényezőjét tárhatjuk fel. Ha a hős alakját vizsgáljuk, akkor jutunk közelebb a korszak színjátszásának értelmezéséhez.

A *Művelődési Útmutató* az általam vizsgált 1948 és 1953 közötti időszakában, szűk öt esztendő alatt összesen 118 egyfelvonásost, több felvonásból álló színművet, drámarészletet vagy jelenetet közölt. A 118 szöveg a következőképp oszlik meg a szerzők nemzetiségét tekintve: 51 magyar, 31 román, 33 szovjet és 3

más (lengyel, bolgár, amerikai). Hogy megértsük, ez mennyire hatalmas számú közölt dramatikus szövegnek számít, és hogy ez mennyire eltérő a korábbi, akár háború előtti gyakorlattól, átnéztem pár vezető folyóirat repertoárját. A két világháború között (1928–1944) megjelenő *Erdélyi Helikon* szépirodalmi és kritikai lap 13 drámarészletet közöl, és egyetlen szöveget teljes terjedelmében, ez pedig nem más, mint Kós Károly *Budai Nagy Antal* című történelmi drámája. Az *Utunk* irodalmi lap is vállalkozik kezdetekben dramatikus szövegek, főképp egyfelvonásos művek közlésére, ám ez némiképp az 1949-ben meghirdetett egyfelvonásos pályázatuk „lecsapódásának” tekinthető – a hetilap jelleg és terjedelem nem kedvez a drámák publikálásának, és a későbbiekben elmarad a dramatikus szövegek közlése. A *Korunk* folyóirat 1924 és 1939 között mindösszesen három drámát közölt, 1949 és 1953 között egyet sem.

Bár egyértelmű, hogy a népnevelői szándékú *Művelődési Útmutató* célközönsége és koncepciója eltér a fentebb említett folyóiratokétól, az viszont mindenképpen kijelenthető, hogy az 1948–1953 közötti időszakban közölt magyar nyelvű dramatikus szöveg mennyiségéhez fogható korábban és vele egy időben Romániában máshol nem látott napvilágot. Mindehhez, úgy tűnik, a hivatásos íróknak a műkedvelő színjátszás felé terelésére volt szükség.

A *Művelődési Útmutató*ban közölt dramatikus igényű szövegek kirajzolódó tipológiája azt a benyomást kelti, hogy a szerkesztési és publikálási elv, ami a színjátszás számára ajánl játszandó és játszható szövegeket, olyan problémákat tematizál, amelyek alkalmasak az új hős alakjának bevezetésére. Az elsősorban műkedvelők számára megjelent színművek bizonyos részének hivatásos színházakban való bemutatási gyakorlata azt támasztja alá, hogy a két regiszter (hivatásos és műkedvelői) ideológiai alapon történő összemosása szándékolt stratégiként értelmezhető. A szovjet minta, a szovjet szerzők és témák erőteljes jelenléte a kulturális emlékezet alakításának irányát jelzi.

A *Művelődési Útmutató*ban zömében egyfelvonásos színpadi művek mellett többjelenetnyi terjedelmű dramatizált szöveget is találunk, de háromfelvonásos műveket is publikál az átlagosan számonként 50–60 oldalas periodika. A jelzett évfolyamokban hangsúlyosan vannak jelen a román írók mellett a szovjet szerzők művei. Azt is ki kell emelnünk, hogy a korszak hivatásos (dráma)írói is publikálnak a műkedvelő társulatoknak szánt periodikában, mint például Tomcsa Sándor, Sütő András, Nagy Elek, Hajdu Zoltán, Nagy István, Bocskói Viktor, Szemlér Ferenc, Asztalos István, Majtényi Elek, Tamás Gáspár stb. A *Művelődési Útmutató*ban közölt több színpadi művet hivatásos társulatok is előadnak, ezek a következők: Bocskói Viktor *Szabadság, szerelem* című történelmi drámáját 1948-ban Kolozsváron, Tomcsa Nagy *dolog kicsiben* című művét 1948. április 22-én Szabó Ernő rendezésében Marosvásárhelyen, 1957 szeptemberében szintén Tomcsa Sándortól az *Utolsó szalmaszállt* Kolozsváron, 1956. június 26-án Sepsiszentgyörgyön, Sütő András *Fecskeszárnyú szemöldökjét* 1958-ban Kolozsváron, majd 1959. április 25-én Temesváron, szintén Sütőtől a *Tékozló szerelem* című darabot 1962. május 31-én Nagyváradon, Molnár János: *Kézfogóját* 1953. január 31-én Nagyváradon, Sütő és Hajdu Zoltán közösen írt drámáját 1951. június 21-én Nagyváradon, Csepurin *Lelkiismeretét* 1952-ben Kolozsváron, Sombori Sándor *Gábor Áronját* Tompa Miklós rendezésében Sepsiszentgyörgyön 1969. július 6-án.⁴

A *Művelődési Útmutató*ban közölt dramatizált szövegeket műfaji szempontok szerint hét nagyobb kategóriába sorolnám, a következőképpen: történelmi

drámák, szövetkezeti drámák, kolhozdrámák, üzemi drámák, társadalmi drámák, vígjátékok, frontdrámák. A számbelileg leginkább reprezentált dramatikus szövegek a szövetkezetesítést tematizáló művek, valamint a társadalmi drámák.

A publikált *történelmi drámák* csoportja az, amelyek szinte mindegyikét bemutatták kőszínházakban, ami pontosan jelzi a műfaj iránti igényét az államszocialista hatalomnak. A vizsgált korszak az 1848-as forradalom évfordulója okán a román és magyar forradalmárok életét vagy forradalmi tetteik egy-egy részletét dramatizáló szövegek születnek. Bocskói Viktor Petőfit és Szendrey Júliát, Sombori Sándor Gábor Áront, Szemlér Ferenc Nicolae Bălcescut helyezi művei középpontjába. A Dózsa-kultusz újragondolása mentén születik meg Vintilă Dózsa című egyfelvonásosa.

A *Művelődési Útmutató* dramatikus igényű szövegeiben a következő hősítípusok jelennek meg: 1. Pozitív hősök: történelmi hős (Petőfi, Bălcescu, Gábor Áron, Szendrey Júlia, Dózsa György stb.), szovjet földről (fogság, tanulmányi út) hazatérő felvilágosult hős, szegényparaszt sorból származó élmunkás (mezőgazdasági munkás, vasutas, traktorista, kőműves, kohász, olajkitermelő), a háború előtt mártíriumot (halált, kínzást) vállaló hős: a mártír, az illegalista hős, a kiskorú hős: a pionír. 2. Negatív hősök: zsirosparaszt, kulák, földbirtokos (magyar), bojár (román), német tiszt, szabotőr.

A pozitív hősöket a haladás, az új világ építése, a világ jobbításának célja hajtja, a negatív hősök érdeke a szabotázs, a régi rend fenntartása, az új ember céljainak ellehetetlenítése, sok esetben az új ember elpusztításának a szándéka vezérli.

Történelmi hősök típusa

■ A műkedvelő színjátszó csoportok számára a *Művelődési Útmutató*ban közölt dramatikus igényű szövegek a történelmi hősöket a jelen szempontjai és elvárásai szerint ábrázolják, olyan attribútumokkal ruházva fel őket, amelyek révén az újramondott történelem igazságát fejezik ki. A hősök a saját jelenüket meghaladó látásmóddal rendelkeznek, részesei a (közeli vagy távoli) jövőben megvalósuló új világ építésének. Időben felismerik saját jelenük hibáit, kritikai gondolkodásmódot képviselnek, ami szinte soha nem talál megértésre, ezért jutalmat sohasem kapnak, inkább bukás (halál, börtön) az osztályrészük. Az államszocialista hősnarratíva a szabadság és egyenlőség toposzára épít, hősei ezekért az értékekért küzdenek. A hősök a népek testvéri együttélését hirdetik, ezért tenni képesek még akkor is, ha tudják, hogy ezért népszerűtlenné válnak. A munkásosztályra vagy annak előképére támaszkodnak. A munkásosztály gyengén szervezettsége vagy hiánya hozzájárulhat a szabadság ügyének bukásához, de a középosztály vagy legtöbbször a felső nemesi osztálynak kedvező vezetői is a forradalom árulói közé tartoznak.

Az államszocialista történelmi hősök panteonja a kezdeti években főképp olyan személyekből áll, akik hajlandóak fegyvert fogni a szabadság ügyének érdekében. Petőfi ugyan költő, ám harciassága és azon vállalása által, hogy csatlakozik Bem seregéhez, a katona-hadvezér szerepébe kerül át (Bocskói Viktor: *Szabadság, szerelem*). Dózsa nem hajlandó a királyokra jellemző pózokat magára öltetni, tudja, hogy bukni fog, de azt is, hogy ez elkerülhetetlenül szükséges a jövő építése céljából (Vintilă: *Dózsa György*). Gábor Áron technikai leleményességét és tudását állítja a forradalom és a nép szolgálatába, harcolni is hajlandó, ugyanakkor a gyári munkásság előképét testesíti meg: felismeri, hogy ipari fejlődésre van szüksége a székelyeknek (Sombori Sándor: *Gábor Áron*). Lokális hősből

egyetemes hőssé válik. A panteonban való részvétel tehát látnoki képességeket, a népek közötti ellentéteken való felülemelkedést, a nép soraiból való származást és fegyverforgatást feltételez. A népből származó új ember példakép, vagyis egyértelműen pozitív hős, aki titánná nő föl, döntései megkérdőjelezhetetlenek.

Petőfi Sándor

■ Amikor a *Művelődési Útmutató* első számának legelső oldalain a Román Népköztársaság címere, himnusza és alkotmánya mellett két 1848-as forradalmár, Petőfi Sándor és Nicolae Bălcescu portréja jelenik meg, akkor a szerkesztőség és a lap mögött álló minisztérium egyértelmű jeleket ad arra vonatkozóan, hogy a háború utáni kulturális emlékezetpolitika milyen irányba tart. A lapot felvezető, a *Népi kultúránk megújulásáról van szó* című vezércikkében Balogh Edgár író, kritikus, a Magyar Népi Szövetség alelnöke, az MNSZ művelődési osztály vezetője olyan színdarabok (és versek, dalok) írására buzdít, amelyek az országban együtt élő népek, románok és magyarok közös „harcát, munkáját és öntudatát” jelenítik meg. A vezércikk írója kijelenti azt is, hogy a „mában élünk”, ezért a „színdarab szóljon a nép szabadságharcairól és vértanúiról”.⁵ A múltat a jelen szempontjai szerinti feldolgozásra buzdító szöveg kijelöl témát, szereplőket és szűzsét, valamint a történelmi időt kisajátítja a jelen számára.

A beszédes című vezércikk a megújulás gondolata köré építi fel a munkásosztály számára létrehozandó kulturális kínálatot, amiben a hősöknek, a hősök-ből kiépítendő panteonnak vezető szerepe van. Azaz a programszerűen megfogalmazott, a kulturális emlékezet alakítására irányuló terv eleve egyfajta szelekciót, kritériumrendszert alkot meg, illetve a megújulás, változás igényével lép fel. A Balogh által megfogalmazott kritériumrendszerben az együttélést vizuálisan illusztráló kettős portré, a román és a magyar hős képmása mellett a lapszám közli azokat a Petőfi-verseket is, amelyek az új kánon részeként jelennek meg. Az új kánon versei a következők: *Föltámadott a tenger, A Szabadsághoz, Egy gondolat bánt engemet, Respublica*.

A verseket Petőfi-életrajz követi, aminek központi gondolata az, hogy az 1848-as magyar szabadságharc elképzelhetetlen Petőfi alakja nélkül, és fordítva.⁶ A cikk lényeges gondolatait összefoglalva, a Petőfire aggatott jelzők leginkább a hősök jelzői: legnagyobb harcos, bajnok, látnok, leglángolóbb szellem, a „szabadság égő lelkiismerete”. Mint ilyen ő az, aki „bárkinél jobban ismerte a magyar valóságot”.⁷ Tudta, hogy a jogaitól megfosztott munkások (sic!) és nyomorgó, rabszolgasorban élő jobbágyok alkotta néppel szövetkezve „hegyeket lehet megmozdítani”,⁸ és hogy a nép nélkül minden hiábavaló. A cikk névtelen írója továbbá kifejti, hogy Petőfi meg nem alkuvó jellemében és a köztársasági gondolat megszállottjaként Nicolae Bălcescuroval hasonlít. Petőfi ismeri a nép kálváriáját, pennáját pedig a tűzhányó gyomrába mártja, amikor ír – vagyis a poklokra is képes alászállni, ha a nép ügyéért kell harcolnia. Bălcescuvval szemben Kossuthra viszont nem hasonlít, ugyanis Kossuth nem akart egyenlő jogokat biztosítani a Magyarországon területén élő románoknak vagy szerbeknek. Petőfi igazi harcostársa Bem apó, folytatódik az életrajz, aki felvette a kapcsolatot az emigráns román forradalmárokkal, és igyekezett megelőzni a vérontást, sőt szövetséget akart kötni velük. Petőfi mint Bem jobbkeze így nagyon nagy valószínűséggel találkozott Bălcescuvval az életrajz szerint. A Kossuth „szűklátókörű politikája”⁹ ellen-súlyozására szövetkező Petőfi és Bem erőfeszítései azonban túlságosan későn

következnek be, amikorra már a tömegek elfordulnak a forradalom gondolatától Kossuth rossz politikája miatt. A *Művelődési Útmutató*ban közreadott életrajz harcosként prezentálja Petőfit, aki a jövőt tisztán látja, ám tanácsait és jóslatait elutasítja saját jelene. Ilyenformán a történelem kiemelkedő, mindenki fölött álló, attribútumai által kiválasztott státuszban álló hőssé válik, akit saját jelenében nem vagy kevésbé, ám a dicsőséges jövőben abszolút elfogadnak és kiemelnek. Mártírhálált hal a tömegek szabadságáért, a munkások jogaiért, mindamellett, hogy a népek barátságán dolgozik teljes erejéből, mivel látnoki erejének köszönhetően felismerte, hogy a népek testvérisége nélkül nem valósulhat meg a szabadság.

Nem nehéz tehát úgy értelmezni mindezt, hogy a hivatalos, államhatalmi szervek által kiadott *Művelődési Útmutató* a frissen berendezkedő, szovjet mintákat követő államszocializmus azon irányelveit fogalmazza meg, amelyekben többek között a Petőfi-kultusz újragondolása történik meg. Szintén a *Művelődési Útmutató* első lapszámában közölt Bocskói Viktor *Szabadság, szerelem*¹⁰ című színművének második felvonása pedig megerősíti ezt: az 1848-as pesti forradalomba röpítő színmű a száz évvel korábbi események megidézésével a jelen számára kiemelt fontosságú történelmi időt emeli az emlékezés oltárára.

Bocskói színművének helyszíne és ideje szintén jelképes. Két héttel a március 15-iki események után játszódik, a forradalom vívmányait lassanként semmissé teszi, felőröli a Habsburg-hívók pesti tábora: a „reakciós” urak. A Habsburgok támadásba lendülnek.¹¹ Pesten belül a helyszín a vármegyeháza, ami egyértelmű utalás Petőfinek a választásokon elszenvedett júniusi kudarcára. A második felvonás kezdőpontja az apját a vármegyeházára váró Szendrey Júlia, aki keserűen veszi tudomásul, hogy az országházat újra a főrendbeliek, az arisztokraták uralják. A megérkező apa szavaiból az derül ki, hogy Petőfi nevét rettegik Pozsonyban, és hogy az ő veje fellázította („megbolondította”) az egész országot. Vagyis Petőfi alakja óriási hangsúlyt kap Bocskói darabjában, úgy tételeződik, mint a március 15-én kirobbant szabadságharc legfontosabb figurája, akinek akkora befolyása és ereje van, hogy képes az egész országot irányítani és a szabadságharc szolgálatába állítani.

Láthatjuk, hogy az 1848-as szabadságharcnak mint történelmi eseménynek az újramondása Bocskói darabjában egyetlen hős karakterén keresztül történik meg. Petőfi alakja kiváltja a történelmi eseményt, a behelyettesítődés egyrészt leegyszerűsíti, könnyebben fogyaszthatóvá teszi a múltat, másfelől kisajátítja, a hős szintén erőteljesen újramondott, megkonstruált életrajzán keresztül szűrve emeli ki a jelen számára fontossá váló mozzanatait a tárgyalt történelmi eseménynek. Petőfi a mágnások ellen harcol, akik ugyan kénytelenek voltak véghez vinni a jobbágyfelszabadítást, ám az ezért járó kárpótlás mértékéről zajló tárgyalás a legfőbb gondjuk, nem pedig az országot kívülről fenyegető veszély. Petőfi deklaráltan a nép nevében beszél, a középneemesek meggyőzésén fáradozik, hogy álljanak a nép mellé, azonban keserűen szembesül azzal, hogy azok inkább a főnemességekkel tartanak, ha érdekük úgy kívánja. Vagyis Petőfi alakja az államszocialista ideológia tökéletes megtestesítője, egyértelműen kifejezi, hogy kizárólag a néppel tud és akar azonosulni, határozottan elutasítja a középosztályt is, a népfelleg uralmáról beszél: „Petőfi: Mi a népfelleg elvén állunk. Károlyi: Mi pedig hűséget esküdtünk a királynak. P.: Kinek a nevében beszél Ön? K.: A nemesség nevében. P.: Én meg a nép nevében beszélék (Heves taps.) K.: (feláll, erőt vesz magán, nyugodtan iparkodik beszélni). Én nem vagyok főnemes. A köznemességhez tartozom. De gyűlöljük a forradalmat, és ragaszkodunk jogainkhoz,

ragaszkodunk az ősi alkotmányhoz, amelynek legfőbb biztosítéka a királyi dinasztia. P.: Maguk azt sem tudják, hogy mit csináljanak. [...] De ha a népről van szó, akkor mindig egy követ fújnak az arisztokratákkal.”¹²

Bocskói művében Petőfi barátja a román ügyvédnek, Eftimiu Murgunak, akit a pesti börtönből a márciusi ifjúság szabadított ki.¹³ Murgu bűne, hogy szabadságot és földet követelt a román parasztságnak, ezért négy év várfogságra ítélték.¹⁴ Petőfi felfogásában a népek barátsága a szabadságvágyon alapul, így a román nép érdeke azonos a magyaréval, kizárt az ellenségeskedés. Bocskói román karaktere – a márciusi ifjak helyeslése mellett – olyan országgyűlés összehívását sürgeti, amelyben szabadon választott román és magyar képviselők azonos jogokkal dönthetnek saját sorsukról. Petőfi szerint – Bocskói művében – a magyar forradalom román megítélése azon bukik el, hogy a magyarok forradalmát a román nép előtt azok a főurak képviselik, akiket az évszázados elnyomás miatt elutasítanak a románok. Amikor végül Petőfit azzal szembesíti saját apósa, hogy a nép érdekében kész kardot fogni-e, és hogy végül is magára maradt, felzúg a vármegyeháza előtt a tömeg, a Marseilles-t énekelve világszabadságot követelnek – Petőfit éltetve. A főúri osztálynak és a középnemességet képviselő szereplőknek nem sikerül visszaállítani a régi rendet, nem sikerül újra hűséget tenni a Habsburgok mellett – ehelyett a forradalom *újraindítása* valósul meg. Bocskói művében új forradalom tör ki, ami megerősíti, de egyben új szintre emeli a március 15-ikeit. Ebben az új forradalomban már megjelenik a munkástömeg, részévé válik a világszabadságot kívívni szándékos forradalmi tömegnek.

Bocskói darabjának nyelvezete nem Petőfi korát, hanem az író jelenét idézi, amikor a háború utáni államszocialista ideológia nyelvén beszél: reakció, dolgozó nép, Dózsa György mint népevezér említése, népfelség, munkásvezető, munkástüntetés, gyárak, forradalmi röpiratok, pesti munkásság, erdélyi bányászok, pesti németek zsidóverése, vörösszalagos márciusi ifjak, ellenforradalom, álarc eldobása (leleplezés), néphadsereg, baráti románság, haladás stb. Az új nyelvre átfordított történelmi múlt a jelen történelmi idejét hivatott legitimálni. A mába áthozott hősi esemény fölött az uralmat a nyelvi regiszter megalkotása és alkalmazása biztosítja. Az Új Ember megszületése az új nyelv elsajátítását követeli meg.

Bocskói művét 1948. március 15-én mutatják be¹⁵ Kolozsváron: az 1848-as szabadságharc centenáriuma. A történelmi múltra emlékezés, a kiemelt esemény megismétlése, újramondása merőben a jelen nyelvi regisztere segítségével azt jelzi, hogy megtörténik a történelmi idő újraértelmezése és kisajátítása. Méliusz József író, az *Utunk* szerkesztője *Utunk*-beli vezércikkében mérföldkönek tartja a bemutatót, ahol a munkásság először „jelentkezett (...) színházati birtokba vevő öntudattal”. Méliusz a rendezés és a színészek munkáját is paradigmaváltásnak vagy legalábbis a realista színjátszás példaértékű megvalósításának látja, amiből az előadás játéktílusára következtethetünk. A vezércikk szerzője a kevéssel korábban bemutatott *Budai Nagy Antal* című előadás kudarcával összevetve Bocskói művének sikerét annak tudja be, hogy Kós Károly műve „ideológiailag hiányos” jellege miatt maradt az visszhang nélkül. Vagyis a sikeres előadáshoz, márpedig a Bocskói-darab Méliusz szerint annak számított, ideológiailag helyes megközelítés szükséges.

Jánosházy György kritikus a kolozsvári Állami Magyar Színház négy évét értékelve 1948 májusában a Bocskói darabjából készült előadást azon előadások közé sorolja, amelyek révén a színház „az új közönségben túlsúlyba jutott néptömegek nevelőjévé és irányítójává válik”.¹⁶

A színház a március 15-i ünnepi előadásra vonatkozó közleménye szerint a bemutató előtt a *Hunyadi László* operanyitányát játssza a színház zenekara, illetve Perényi János előadásában az *Egy gondolat bánt engemet* című vers hangzik el.

A *Világosság* március 17-i számában olvasható előadaskritikájában¹⁷ az ay monogram mögé bújó szerző elsősorban a mű hibáit és pozitívumait elemzi, illetve kisebb mértékben a színészi játékot. A mű- és kevésbé eseményközpontú elemzésben a kritikus Bocskói darabjának hibáját abban látja, hogy a három felvonás tulajdonképpen három egyfelvonásosból áll, ezért a mű egészét tekintve cselekmény nélkülinek tartja azt. A kritikus „szerencsés” műnek tartja a *Szabadság, szerelem*et, mivel az az 1848-as forradalomról teljes mértékben „korszerűen friss szellemben” beszél. Ráadásul Murgu karakterén keresztül az erdélyi forradalmár románok és magyarok testvériségét is ábrázolja. A politikai-világnézeti „harcos mondanivaló”, a tanulságos, „sőt tanító” jelleget a kritika írója mint az előadás pozitívumaként jegyzi fel. A színészi játék tekintetében a kritikus kiemeli Flóra Jenő Petőfi-alakítását – erőteljes, hibátlan tolmácsolását végzi el a színész Petőfinek a népért és szabadságért való küzdelmének, Bara Margit pedig Szendrey Júlia szerepében „gyönyörködtet”. A kritika írója szerint a közönség szünni nem akaró tapssal jutalmazta a színészek játékát, kiemelve a rendezés korszerűségét és a darab mondanivalójának megfelelő értelmezését.

Bocskói művét a műkedvelő színjátszók is szívesen adták elő, főképp a második felvonást, amit a *Művelődési Útmutató* közölt. A szavatai színjátszó csoport a Magyar Népi Szövetség meghívására adta elő az 1948-as segesvári Petőfi-ünnepségen Bocskói darabjának második felvonását.¹⁸ Ám Bocskói művét még egy évvel később is játsszák: a szintén a Szövetség által szervezett Csík megyei kultúrversenyen a karcfalvi színjátszó csoport Bocskói művének előadásával nyeri el az első díjat.¹⁹

Bocskói a *Szabadság, szerelem* forrásanyagát főképp Ferenczi Zoltán *Petőfi* című munkájából meríti, amely 1923-ban jelent meg. Ferenczire hivatkozva Bocskói kiindulópontja az, hogy Petőfi az 1848-ban létrejövő Egyenlőségi Klub állandó látogatója volt, mely klub a francia forradalmi eszméket és a jakobinus mozgalom célkitűzéseit hirdette, valamint a nemzetiségi kérdésben azon az elven állt, hogy a nemzetiségek szavazati jogot kapjanak. Bocskói az *Utunk*-beli cikkében történelminek nevezi az Egyenlőségi Klub és a Demokrata Klub vitáját a szavazati jogok kérdésében a két klub tervezett fúziójában, mely végül megghiúsult, mivel utóbbi nem támogatta a szavazati jog kiterjesztését a románokra és más népekre.²⁰ Bocskói a román–magyar együttélés tematikája kapcsán 1949-ben ír, hogy Petőfi román nyelvű lapot akart kiadni.²¹

Látható, hogy a Bocskói megalkotta Petőfi-kép a színházi emlékezet alakítása eszközeinek tekinthető akkor, amikor a kolozsvári Állami Magyar Színház és a műkedvelő társulatok egyaránt műsorra tűzik a *Szabadság, szerelem* című művet. Mivel ez a Petőfi-kép az államszocializmus ideológiája szerint van megalkotva, kijelenthető, hogy az előadásnak (előadásoknak) komoly szerepe van az új Petőfi-kép kialakításában, az új ember és az új hős alakjának rögzítésében.

■ JEGYZETEK

1. A romániai magyar közművelődés havi folyóirata 1948 és 1985 között, majd 1990-től folyótól. Bár nem tüntetik fel az impresszumban, a lap felelős szerkesztője Korda István, majd 1953 után Kisbenke György. Kezdetben a *Művelődési Útmutató* címet viselte, román ikerlapja, az *Îndrumătorul Cultural* címének tükörfordításaként, lévén mindkét kiadvány feladata a falusi műkedvelő színjátszók, kórusok, táncscsoportok tevékenységének irányítása politikai és szakmai

- tanácsadó cikkekkkel, versekkel, egyfelvonásosokkal, zeneművekkel. Bukarestben szerkesztették. Kiadója a romániai művelődés mindenkori állami csúcsszerve, a Művelődési Minisztérium, később a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság, majd a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács. Később a Művelődési Útmutató a városi magyar közművelődési alakzatok patronálását is magára vállalta. 1951-ben másfél éven át *Népművelődés* cím alatt egy második, a művelődési otthonoknak szóló folyóirat is megindult az RNK minisztertanácsa mellett működő Kulturális Intézmények Bizottsága kiadásában. Mindkét lap az előírt agitprop anyagon kívül eredeti magyar népi kulturális és szépirodalmi írásokat közölt, de végül csak a *Művelődési Útmutató* maradt meg. Ez 1957. jan. 1-től felvette a *Művelődés* nevet, s így is maradt utolsó számáig. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* vonatkozó szócikke: <https://kriterion.ro/glossary/muvelodes/>.
2. Balogh Edgár: Népi kultúránk megújulásáról van szó. *Művelődési Útmutató* 1948. júl. 5. old.
 3. A kultúrotthonok megyei igazgatóival tartott értekezlet tanulságai. In: *Művelődési Útmutató*, 1949. 5. sz. 11.
 4. Kántor Lajos – Kötő József: *Magyar színház Erdélyben*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1972.
 5. Balogh Edgár: Népi kultúránk megújulásáról van szó. *Művelődési Útmutató* 1948. 7. sz. 6.
 6. Petőfi Sándor az 1848-as szabadságharc lelke. *Művelődési Útmutató* 1948. 7. sz. 19–21.
 7. Uo. 20.
 8. Uo.
 9. Uo.
 10. Bocskói Viktor: *Szabadság, szerelem (második felvonás)*. *Művelődési Útmutató* 1948. 6. sz. 23–56.
 11. „Petőfi: A Habsburg- király kinevezte a magyar minisztériumot, és a minisztérium a király kezéből elfogadta a kinevezést. Pozsonyban és Bécsben, a nemzet akarata ellenére megint hozzátökötték sorsunkat a Habsburg-zsarnokság szekeréhez. [...] Mert nem lett volna szabad megengednünk, hogy a hatalom a forradalmi erők kezéből a pozsonyi nemes urak és egy megalkuvó kormány kezébe kerüljön.” Uo. 27.
 12. Uo. 26.
 13. Valójában nem szabadították ki, elfeledkeztek róla, és csak egy hónappal később engedik ki az éhenhalás szélén álló román forradalmárt. Forrás: Magyar Nemzeti Digitális Archívum https://mandadb.hu/cikk/809972/Lathato_es_lathatatlan_marcius_15
 14. Bocskói: i. m. 27.
 15. Uő: *Szabadság, Szerelem*. Rendezte: Kőmíves Nagy Lajos. Petőfi: Flóra Jenő; Szendrey Júlia; Bara Margit; További színészek: Senkálzky Endre, Lantos Béla, Perényi János, Tóth Ilus, Dancsó György, Hevesi Miklós, Harag György, Lohinszky Loránd. Bemutató dátuma: 1948. március 15. Forrás: *A kolozsvári Állami Magyar Színház közleménye*. Világosság 1948. márc. 16. 2.
 16. Jánosházy György: *A kolozsvári Állami Magyar Színház elmúlt négy esztendeje*. Utunk 1948. 10. sz. 5.
 17. *Szabadság, szerelem (Március 15-i díszelőadás az Állami Magyar Színházban)*. Világosság 1948. márc. 17. 2.
 18. *Petőfi halálának emlékünnepeén részt vesznek a marosvásárhelyi Petőfi-verseny győztesei*. Szabad Szó 1948. 177. sz. 3.
 19. *Kultúrversenyek Csikmegyében*. Falvak Népe 1949. 10. sz. 11.
 20. Bocskói Viktor: A nemzetiségi kérdés és Petőfi. Utunk 1947. 16. sz. 1.
 21. Uő: Petőfi és a román nép. Romániai Magyar Szó 1949. 577. sz. 11.